

"گیان دالاسٹ سیشن" صوفیانہ ویروا

محمد اشفاق صدیقی، پی ایچ ڈی

اسسٹنٹ ڈائریکٹر، (ایف) پی ایل آئی سی، سیالکوٹ

Critical Mystic Analysis of "Gyan Da Last Session"

Muhammad Ashfaq Siddiqi, PhD
Assistant Director (F), PLIC, Sialkot

Abstract

Dr, Naveed Shahzad is a famous researcher, criticizer, linguist and trendsetter Poet who has introduced Modern techniques, imageries, style in the form of poetry. His path of poetry is attractive and full of motion and awareness. In this article his book "Geyan Da Last Session" is discussed as point of view, Sufism. His Poems gives us perception to link with reality to have others sympathy in heart and soul. In true words such kind of Multi shades Poems cannot be created without having a spiritual connection. There are so many master pieces in his poems which are the symbol of Sufism. The examples have been coded according to the research method from his poetry.

Keywords:

Sufism Study of Geyan Da Last Session, His Poems gives us perception to live for others sympathy.

گیان دالاسٹ سیشن ”استعارے وچ انسان دی عمر دا اوہ گیانی حصہ اے۔ جدوں اوہ اپنے علمی تجربات نوں سمیٹدا اے۔ علم دی تکمیل دا مرحلہ، جتھے انسان سیکھن دے سفر دی ٹیسی تے چُج کے ”سمجھ“ حاصل کر لیندا اے۔ دانائی یا شعور دی آخری حد جتھے انسان نوں اصل حقیقتاں دا ادراک حاصل ہو جاندا اے۔ سادے لفظاں وچ گیان دالاسٹ سیشن ”استعاراتی طور تے“ اختتام، چنگی تے علم دے حاصل ”نوں“ ظاہر کر دا اے۔ انسان عملی حیاتی وچ اک ایہو جیسے مقام اُتے اپڑ جاندا اے جدوں اوہ اپنے علمی تجربے نال گیان دالاسٹ سنیر کر دا اے۔ ایہ انسان دے اکتسابی علم دا عملی تجربہ ہوند اے۔ جیہڑا انسان دی باطنی زکاء دا حصہ ہوند اے۔ انسان اپنی حیاتی دے عملی تجربے دو جیاں نال سانجھے کر دا اے۔ ڈاکٹر نوید شہزاد وی علمی دانائی تے شعور دے اوس پڑ اُتے اپڑ چکے نیں جتھے اوہناں دا علمی تجربہ اک اجیہا پختہ تے ثقہ علم دو جیاں نال سانجھا کر دا اے جیہدے نل دا کوئی وہی علم ای ہو سکدا اے۔

جمیل احمد عدیل ”گیان دالاسٹ سیشن“ دے فلیپ اُتے لکھدے نیں:

یہ حقیقت بھی ہے کہ عمر و علم کی فزونی دانش کو نکھارتی ہے۔ سو، اس مجموعے کی ہر سطر آزاد فکری فضا کا صلہ قرار پائے گی۔ نوید شہزاد نے صرف استرداد کی مدد سے اپنے نظمیں متون کو ندرت سے معمور نہیں کیا۔ اس نے متبائن حقائق سے گہری اور اوکھی جڑت اختیار کر کے متناقضہ کی معنویت کو جزو شعور بنانے کے لیے پیہم تنگ و تاز کی۔ (۱)

حقیقت انسان نوں اپنا حقیقی شیشا دکھادی اے۔ اوہ انسان ای حقیقت دا سامنا کر سکدا اے۔ جیہڑا عملی طور تے حقیقت نال جڑیا ہووے۔ جدوں انسان حقیقی یقین دانور اپنے دل رکھدا ہووے تے اوہ دے سخن وچ اوہ رنگ نمایاں ابلاغ دا ذریعہ بن کے سانہویں آؤند اے۔ ایسے لئی ڈاکٹر نوید شہزاد نے اپنے علمی تجربے تے مشاہدے دی بنیاد اُتے ”گیان دالاسٹ سیشن“ وچ حقیقی اخلاقی قدراں تے صوفیانہ رنگاں دی ترجمانی کیتی اے۔ پروفیسر ڈاکٹر بصیرہ عنبرین ”گیان دالاسٹ“ دے فلیپ اُتے رقم طراز نیں:

نوید شہزاد کا موضوعاتی دائرہ تو متنوع ہے ہی، لیکن اصل بیان کا جادو ان نظموں میں حقیقی رنگ بھرتا ہے۔ (۲)

ڈاکٹر نوید شہزاد (پ ۱۹۷۱ء) وجودی صوفیا و انگلوں رب دی موجودگی دا اظہار کر دے نیں۔ رب انسان دی شہ رگ توں وی نیڑے وسدا اے۔ اوہناں دا ایہ یقین بہت پکیر اے کہ مومن اپنے دل دیاں گلاں رب نال براہ راست سانجھیاں کر لیندا اے۔ رب اپنے خاص بندیاں نال ہمکلام وی ہوند اے۔ جدوں

کہ عام بندیاں وچوں وی جدوں کوئی ستیا دل انسان رب نوں پکاردا اے تے اوہدی ہوک سدھی رب تک اپڑ دی اے تے نتیجہ وی فوراً ظاہر ہو جاندا اے۔ اوہ رب نال ہمکلام ہون دی آس کر دیاں آکھدے نیں:

سبھناں نالوں کول وسیندیاں / بس تیری اک سنگت مینوں لوڑی دی

میں تیرے نال / اوہدیاں گلاں کر نیاں نیں (۳)

ڈاکٹر نوید شہزاد (پ ۱۹۷۱ء) اسلام نال گوڑھی روحانی جڑت رکھدے نیں۔ کیوں جے اوہ باطنی حقیقت نوں اپنے روحانی تجربے نال کشید کر کے سانجھا کرن دی ہمت وی رکھدے نیں۔ اوہناں دی ایہ خوش قسمتی اے کہ اوہناں کول اظہار دا وسیلہ کوتا دی صورت وچ موجود اے۔ ورنہ بہت واری تے ایہو جہے ظاہری و باطنی مشاہدے انسان دے نال ای دفن ہو جاندا نیں۔ ایہ حقیقت اے کہ انسان نوں جدوں اپنی عقیدت والی برگزیدہ ہستی دے جمال دا دیدار لبھدا اے تے اوہدی روح نہال ہو جاندی اے۔ من دے اندر اک روشنی دا پھریرا روح نوں تازگی بخشتا اے۔ اوہ انج دی کیفیت نوں اکھراں دے رنگ ڈھنگ وچ الیکیدے نیں:

مینوں تیرے جہیا سوہنا ہو رہا لبھدا نہ / بیٹھی رہو اوں تیرے کول روح رجا نہ

کیوں مکھڑے توں نظر اں ہٹاواں / نہیں تیرے جہیا ہو رہا دسا (۴)

اوہناں دی کوتا جدید رجحان سازی دے عناصر اُتے مبنی اے۔ اوہ عملی طور تے اکھراں نال ودھیری جڑت رکھدے نیں۔ تاں ای تے اوہناں دے ظاہری و باطنی معنیاں وچ تاثیر دا عنصر براہ راست دلاں اُتے اثرات مرتب کر دا دکھائی دیندا اے۔

ڈاکٹر کرامت مغل "گیان ونڈیاں نظماں" دے سرنوویں ہیٹھ "گیان دالاسٹ سیشن" دے

دیباچے وچ لکھدے نیں:

اک اک مصرعے اندر معنیاں دیاں کئی پر تاں نیں، زبان دا ورتارا اجیہا اے جس نال لفظ

اوہناں تے اثر دے پئے نیں، تانیوں تاں اوہ صوتی علامت نگاری دے فن دی ٹیسی تے جا

اپڑدے نیں۔ (۵)

اللہ تعالیٰ نے دنیا دی کوئی شے وی بے کار نہیں خلق کیتی۔ اوہناں دا ایس گل اُتے پکا یقین اے تاں ای اوہ رات نال اپنا گوڑھا سمبندھ بنائی بیٹھے نیں۔ رات علامت اے تاریکی دی۔ جدوں کہ اوہناں نے رات وچوں وی دو جیاں دی بھلائی دا عنصر بھال لیا اے۔ اک وڈے تے حقیقت پسند انسان دی ایہ خوبی

ہوندی اے کہ اوہ کسے دیاں خامیاں تلاش نہیں کردا سگوں اپنیاں خامیاں دور کر کے معاشرے دا کار آمد فرد بن دا بھادیندا اے۔ اوہ آکھدے نیں:

میں جگنودی رات / نت نت آوے تے چکاوے

آپنی میری بات دناجی / میں جگنودی رات (۶)

اوہناں دی کوتا وچ محبت دی خشبو دے کئی پرت کھلے دکھائی دیندے نیں۔ محبت دی مہک دھرم، رنگ، طبقاتی ونڈ تے نسلی برتری توں بالاتر ہوندی اے۔ محبت دوہرے معیار تے تضاد دے امتیاز ختم کر کے اکو جیہی اخوت دی سانجھ دی لڑی وچ انسانیت نوں پروندی اے۔ محبت دی خشبو دی سب توں وڈی خوبی ایہ ہے کہ اوہ دے وچ اک اجیہا کول احساس پایا جاندا اے جیہڑا دوجیاں نوں پرانے پن دا احسان نہیں ہون دیندا۔ اوہناں دی رچنا وچ خشبو زبان، دھرتی تے لوکاں نال گڑھا سمبندھ قائم کردی دسدی اے۔ صوفیانے ہمیشہ لوکاں دی زبان وچ اپنا مذہبی سنیہا پڑایا۔ جیہدے پاروں اوہ نہ صرف لوکاں دے دلاں وچ تھان بنان وچ کامیاب ہوئے سگوں لوکاں نوں دین اسلام دیاں اخلاقی قدراں توں جانو کروان وچ وی کامیاب ہوئے۔ حقیقی خشبو دی لوڑ دا ہوا کا اوہ انسان ای دے سکدا اے، جیہدہ اپنا کرب دے منظر اں نال واہ پیا ہووے یاں دل وچ دوجیاں دی بھلائی، اپنی زبان تے لوکاں دی ہمدردی دا جذبہ موجود ہووے۔ اوہ آکھدے نیں:

ہنجو آں نوں وی لوڑ ہندی اے خشبو آں دی

ساہاں نوں وی تھوڑ ہندی اے خشبو آں دی

امبری کول گلاب نوں رکھ کے اڈ پئے آں

چُنجھ اندر پنجاب نوں رکھ کے اڈ پئے آں

اوہناں دی کوتا احساس دا ہڈا پر یا تجربہ سانجھا کر دی اے۔ صوفیا ہمیشہ سکھدے لوکاں دے دکھ تے کرب نوں دور کرن لئی اپنا جیون ہنڈاں دا چارہ کر دے نیں۔ اوہناں دا تڑکے وچ دھڑکے دا احساس کسے وڈے کرب ول گوہ کروا رہیا اے، جیہڑا انسان دی عملی حیاتی وچ جگر اتے دارنگ بھر رہیا اے۔ انسان دا شعور جدوں کھڑکے دی غمازی کر رہیا ہووے تے اوہدا شعور، لاشعور وچ وی نیندر بھر کے نہیں سوند ا۔ اوہ سُتا ہو یا وی اندروں جاگد ای ہوند اے۔ اوہ اپنی حیاتی دا عملی تجربہ ہمکلامی دے انداز وچ انج سانجھا کر دے نیں:

تڑکے وچ سر ہانا دھر کے / سون دا ول توں دس سانوں

کھڑکے اندر نیندر بھر کے / سون دا ول توں دس سانوں (۸)

ڈاکٹر نوید شہزاد بناوٹی اصولاں نوں ناپسند کر دے نیں۔ اوہ فطرتی مشاہدے نال ماضی تے حال دا تجربہ سانجھا کر دے نیں۔ اوہ جیون دے دکھاں نوں ہس کے جرن دا گر جان دے نیں۔ ایس لئی اوہناں نوں کوئی وی حق دی راہ توں گراہے نہیں پاسکدا۔ زمان و مکان دا تغیر انسان دے وچاراں اُتے اثر ات ضرور مرتب کر دا اے، پر ہڈ واپری دا پرچھاواں انسان دے دل، دماغ تے رُوح نال ہمیشہ ہمسفر رہند اے۔ اوہ ویلا جیہڑا اوہ ہنڈ ورت چکے نیں۔ اوہدا تقابل حال دے آئینے وچ کر دیاں اوہ اج دی پیڑھی دا ضمیر جیہڑو ڈیاں آکھ دے نیں:

"میں گھڑیاں" دی تریہ سمندر سونہ تیری / بجھدیاں بجھدیاں صدیاں وی لگ سکدیاں نیں

میں ازلاں دی نیند آں مینوں کماں وچ / رُجھدیاں رُجھدیاں صدیاں وی لگ سکدیاں نیں (۹)

ڈاکٹر نوید شہزاد امجری دے رنگ ڈھنگ وچ ابدی حقیقتاں دا پردہ کھول دے دسدے نیں۔ جینا تے مرنا انسان دی حیاتی دا آفاقی شعور اے۔ اوہناں آفاقی جذبیاں نوں سون تے جاگن دے شبد اں وچ انج الکیا اے کہ حقیقی موت تے حیات دا شعور ابدی حقیقت دے ادراک دی اکھ اگھیر کے انسان دے ضمیر نوں اندروں ہلاند اے۔ ایہو جیہا شعور اوہ انسان دی سانجھا کر سکدا اے جیہڑا ظاہری حیاتی وچ موت و حیات دی ذائقے نوں مرن توں پہلاں کچھ چکیا ہووے۔ اوہ آکھ دے نیں:

آجاسوئے سوں کے مرن داوول سکھیئے / جاگن ویلے نیندر جرن داوول سکھیئے

مر کے وی تاں سونا / جت کے وی تاں جاگنا ای اے نا / ہر کے وی تاں سونا (۱۰)

صوفیا سماں نوں اپنے پر یو ار وانگ سمجھ دے نیں۔ اوہ اپنی حیاتی نوں دو جیاں دی بھلائی لئی گزارن نوں ترجیح دیندے نیں۔ ڈاکٹر نوید شہزاد وی صوفیا وانگوں دھرتی اُتے محبت، چنگے اخلاق تے حسن رائے دی خشبو نوں سماں وچ پھیلان دے چاہی وان دسدے نیں۔ اوہ عملی حیاتی وچ دکھاں نوں ہنڈان توں بعد ایس نتیجے اُتے اپڑے نیں کہ حقیقت وچ محبت دی خشبو ای نفرت دا کوہجھ من وچوں ختم کر کے انسان نوں حقیقی خوشیاں دان کر سکدی اے۔ ایہ دُنیا دی حیاتی فانی اے۔ جے انسان اپنی ظاہری حیاتی وچ محبت دی مہک ہسدے و سدے ویہڑے وچوں اپنے دامن وچ بھرن وچ کامیاب ہو جاوے گاتے بھلک اندر وی اوہ اوس خشبو نال اپنی روح نوں تروتازہ کر سکدا اے۔ اوہ آکھ دے نیں:

ویہڑے دی خشبو نوں / پر سے رکھ لینے

جد بھ سکھ بھورا کڈھ کے / کچھ لئی (۱۱)

معاشرے وچ دوجیاں دی ہمدردی تے غمخواری کرن نال اک دوجے دے دکھ ہولے ہوندے
نیں۔ اوہ معاشرہ ای خوشحال ہوندا اے جتھے لوک اک دوسرے دے حقوق دے تحفظ لئی عملی طور تے
کوششاں کردے نیں۔ اسلام ظاہری عبادت تک ای محدود نہیں سگوں دوجیاں دی خیر خواہی، حُسن سلوک
تے اوہناں دیاں بنیادی لوڑاں نوں پورا کرن دی کوشش کرنا وی عبادت شمار ہوندا اے۔ مخلوق دی سیوا
خدا دا کنبہ سمجھ کے کرن نال انسان نوں اوہ روحانی خوشی ملدی اے، جیہدا کوئی مول نہیں۔ اوہناں اک
دوجے دے دروند ان دی انج سو جھی دتی اے:

کم دی گل بس ایہو سی / اک دوجے تے مرنا

تے فیر مر جاندا (۱۲)

مختصر ایہ "گیان دا لاسٹ سیشن" انسان نوں حقیقت نال روحانی جڑ ت قائم کر کے اپنے باطن
نوں اندروں روشن کرن ول مہاڑ کرواندا اے۔ اوہناں دیاں نظماں وچ گیان دا سیشن سماجی، ثقافتی، اخلاقی،
لسانی، تاریخی تے صوفیانہ ون سونے رنگاں دی عکاسی کردا اے۔ جیہدی روشنی وچ انسان معاشرے دا
کارآمد فرد بن کے دوجیاں نوں خیر و نڈ سکدا اے۔ ڈاکٹر نوید شہزاد دیاں نظماں وچ ہڈ واپری دے عملی
نمونے ہین، جینہاں نے اوہناں دی شخصیت دے حقیقی کردار نوں اگھیر کے سامنے لیاندا اے۔ انسان اوہناں
دے عملی تجربے توں لائبھ چک کے اپنی ظاہری و باطنی سمت دا تعین کر سکدا اے۔ جدوں کہ اوہناں دا تخیل
صوفیا و انگوں محبت دی عملی نینہہ اُسارن دا گیان سانجھا کردا اے۔

☆☆☆☆☆

References

1. Jameel Ahmed Adeel, Opinion consist of "Geyan Da Last Session (Poems)" (Lahore: Rvel Publication, 2025) Flap
2. Dr, Baseera Ambreen, Opinion consist of "Geyan Da Last Session"(Poems), (Lahore: Rvel Publication, 2025) Flap
3. Naveed Shahzad, Dr "Geyan Da Last Session" (Poems), (Lahore: Rvel Publication, 2025) 29
4. ibid.
5. Dr, Karamat Mughal, Geyan Wandian Nazma, Consist of "Geyan Da Last Session"(Poems) (Lahore: Rvel Publication, 2025) 27
6. Naveed Shahzad, Dr "Geyan Da Last Session (Poems), 36
7. ibid,p.32
8. ibid,p.45
9. ibid,p.118
10. ibid,p.15
11. ibid,p.15,16
12. ibid,p.60

